

BIZANTINOLOGIE

Sebastian BARBU-BUCUR

Prezumții privind originea etnică a lui Hrisafi cel Nou

În vremuri îndepărtate numele de familie nu erau formate decât parțial și în rare cazuri numai la orașe. Dacă îndeplineau anumite funcții în Stat sau Divan observăm că se numeau sin Agăi Jipei, în cazul lui Filothei Ieromonahul sau sin Duma Brașoveanul etc., adică „fiul lui ...”. Așa se explică faptul că nu vom ști niciodată cum s-a numit d.p. Evstatie de la Putna și alți mari muzicieni creatori de muzică bizantină sau psaltică din secolele mai îndepărtate. Nici data exactă a nașterii și a morții unor astfel de mari muzicieni nu o putem ști, acestea putând fi circumscrise cu aproximație după perioada în care și-au scris opera. Chiar și în vremurile mai apropiate aceste date nu sunt sigure. Așa d.p. data nașterii lui Macarie Ieromonahul (+ 1836) este circumscrisă de diferiți biografi ai săi într-un interval de 30 de ani, între 1750 -1780.

Și peste hotare în tot Imperiul Ortodox de Răsărit se întâmpla același lucru, majoritatea numelor de familie nu erau constituite. Mai mult, nici originea multor mari personalități - în cazul nostru psalți și protopsalți celebri - nu este cunoscută pentru că nu interesa pe nimeni acest lucru. Originea tuturor era una singură, aceea de **ortodox**, după cuvântul Sfântului Apostol Pavel care spune: „nu mai este nici iudeu nici elin ...căci toți suntem una în Hristos” (Galateni 3, 28-29). Așa se explică faptul că nici măcar originea etnică a celui mai mare creator și interpret de muzică bizantină care a fost Sfântul Ioan Cucuzel, nu este cunoscută, revendicat fiind pe rând de greci, bulgari și albanezi. Aceasta este situația privind originea și data nașterii lui Hrisafi cel Nou astfel numit pentru a-l deosebi de predecesorul său Manouel Douka Chrysaphes Lampadarul badarie cel Vechi a cărui activitate este plasată de unii cercetători¹ în cea de a două jumătate a sec. XV. La 1458 scrie codicele Ivron 1120.

Hrisafi cel Nou, protopsalt al Marii Biserici Sfânta Sofia din Constantinopol este unul dintre cei mai importanți creatori și interpreți de muzică bizantină de până la reforma lui Hrisant. A trăit și activat în cea de a două jumătate a sec. XVII.

¹ Γρ. Θ. Στάθη, *Τά χειρόγραφα Βυζαντινῆς μουσικῆς* “Άγιον “Όρος , Κατάλογος , Περιγραφικός τῶν χειρόγραφων Κωδικῶν Βυζαντινῆς μουσικῆς τῶν ἀποκειμένων ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τῶν Ἱερῶν Μονῶν καὶ Σκητῶν τοῦ Ἁγίου “Όρους, τόμος 1 Ἀθῆναι 1975 p. μῆ (49)

Gheorghiu I. Papadopolu² spune ca era în floarea vieții pe la 1660 iar Grigore Stathis³, fixându-i ca perioadă a activității anii 1655-1680, spune că la anul 1671 scrie codicele xenofontos 128⁴. Gheorghe C. Ionescu⁵ spune că Hrisafi cel Nou a vizitat Țara Românească și după unele aprecieri *ar fi rămas aici mai mult timp, intrând în contact cu Școala muzicală românească de la Curtea lui Constantin Brâncoveanu* (subl.n.) iar Sebastian Barbu-Bucur publică un Polihronion scris de Hrisafi în cinstea acestui domnitor cu mențiunea: „Acesta să cântă când ridică păhar pentru Domnul Ungrovlahiei, **πολιχρόνησμος**⁶, facerea lui Hrisafi”.

Ἰζίοακε

Χρῖσαφ μαγισσῆ
Γλῆς ζ ζ ζ

Β Ι Κ Σ Ζ Κ Σ Σ Δ
Α Α Ε Ε Β Ζ Ζ Ζ Ρ Α Δ Τ Β

² Παπαδόπουλος, Γεωργ...ου Ι. *Ἱστορικῆς ἑπισημοποίησης τῆς Βυζαντινῆς ἑκκλησιαστικῆς μουσικῆς*, Ἀθήναις, 1904 p. 90, 99-100. A se vedea și idem *Συμβολαί εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς ἑκκλησιαστικῆς μουσικῆς* Ἀθήναι 1890 p. 302 scris greșit 1600 în loc de 1660 (n.n.)

³ Γρ. Θ. Στάση, *op. cit.*, p. v' (50)

⁴ Ibidem, Vol II, Ἀθήναι 1976, p. 57-58.

⁵ Gheorghe C. Ionescu, *Lexicon al celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiție bizantină în România*, București, 1994, p.165-166.

⁶ Sebastian Barbu-Bucur, *Filotei sin Agăi Jipei, Psaltichie rumânească*, vol. I, **Catavasier**, București, 1981, p.398-403.

ez te fe re ri i i yi i im

uz skz toa a re de do & m ne

e ze z v yb po x p x x x

fe ri i yi i i tz z

si prb ne vi no o va a a a

a tz z z h si i ma a a i

ka a a dm ne ze e e x x

lv x xi no o a o strb

ye ia ye eci mai yi in sti i i

Venirea și sejurul lui Hrisafi cel Nou în România este posibilă de vreme ce în timpul Brâncoveanului patriarhii apostolici de: Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim își aveau sediul la București și Iași, care, în frunte cu Dositei al Ierusalimului participau la formarea unei coaliții a tuturor popoarelor din Peninsula Balcanică (greci, sârbi, bulgari, arnăuți și români) pentru lupta de eliberare a tuturor „pravoslavnicilor creștini”, de sub jugul otoman cu ajutorul Rusiei.

Patriarhii ecumenici de *Constantinopol*: Dionisie și Neofit, ai *Alexandriei*: Partenie, Paisie și Gherasim, ai *Antiohiei*: Neofit și Athanasie și ai *Ierusalimului*: Dositei, Meletie și Hrisant, au avut permanente legături cu Țările Românești - unii venind destul de des iar alții stând aici în permanență, ocrotiți fiind de domnitorii noștri, pentru formarea coaliției mai sus amintite, pentru lupta împotriva propagandei catolice, pentru ocrotire și adăpost și mai ales pentru daruri în scopul susținerii și menținerii Ortodoxiei din Orient, înfruntând islamismul, domnitorii români fiind principalii sprijinitori materiali ai continuării Bizanțului sub Imperiul Otoman⁷. Dionisie Seroglanul, mazil de Constantinopol - unde Hrisafi cel Nou era protopsalt la Sfânta Sofia - locuiește permanent în Țara Românească, încă de pe vremea lui Șerban Cantacuzino (1678, nov. - 1688, oct. 28) fiind înmormântat la Târgoviște. Trupul lui Șerban Vodă era neîngropat când boierii cu mitropolitul țării Teodosie și cu patriarhul Dionisie se întrunesc la sfat în spătăria cea mică, „*care-i zic cu stele*”, ca să aleagă un nou domn.⁸ Tot Dionisie îl încoronează pe Constantin Brâncoveanu⁹ fiind împreună în permanente legături cu țarul Petru cel Mare, prin diferiți soli. Pe la 1700 același Dionisie cu Gherasim patriarhul Alexandriei îndemnau pe Brâncoveanu să facă o tipografie în București pentru tipărirea cărților grecești.¹⁰

Aproximativ, cam în aceeași perioadă, din surse sigure, aflăm că „prea vestitul și prea minunatul melod, întru multe din cele ale meșteșugului muzicesc cu mare faimă” Gherman, mitropolitul Noilor Patre, după ce a condus Mitropolia numai un an și jumătate, demisionând de bună voie ca și antecesorul său „*a plecat*

⁷ Idem, *Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în sec. XVIII și începutul sec. XIX și aportul original al culturii autohtone*, Editura muzicală, București, 1989, p.160-161.

⁸ N. Cartoian, *curs (litografiat) de istoria literaturii vechi. Epoca lui C. Brâncoveanu*, București, 1931-1932, p.6.

⁹ N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, ed. II-a, vol. II, București, 1932, p. 15.

¹⁰ Tit Simedrea, *Tiparul bucureștean de carte bisericească în anii 1740-1750*, în: B.O.R., 83 (1965) nr. 9-10, p.850.

în Valahia unde a trăit până la sfârșitul vieții sale” (subl.n.)¹¹ Într-o însemnare autografă din *Stihirariul*¹² compus de el la 1665 în Târnovul Greciei, Gherman mărturisește ca a fost elev mai multor dascăli și-n special **al lui Hrisafi protopsaltul Marii Biserici** și al patriarhului ecumenic Dionisie, fost episcop al Larisei, de unde era și Gherman de loc. Manole Hațighiacumis¹³ spune că era contemporan cu Hrisafi cel Nou iar Grigorie Stathis¹⁴ afirmă că era în viață și-n culmea gloriei între 1660-1690.

Așadar era normal ca și **Hrisafi cel Nou** să vină și să locuiască vremelnic în Țara Românească unde *stăteau permanent* (subl.n.) patriarhul său, Dionisie Seroglanul, mazil de Constantinopol și elevul său întru cele ale musichiei - Gherman, fost mitropolit al Noilor Patre sau Patrasul Nou.

Dacă până acum prezumțiile venirii și sejurului în Țara Românească erau nesigure, motivate numai de faptul că scrie un polihronion pentru Constantin Brâncoveanu, după expunerea argumentelor de mai sus putem afirma, fără puțința de a greși, că Hrisafi cel Nou și-a urmat cu siguranță stăpânul (Dionisie Seroglanul) și ucenicul (Gherman Neon Patron).

Cu privire la originea etnică a lui Hrisafi cel Nou nu a existat până acum nici-o știre. Cercetând însă între anii 1982-1985 manuscrisele muzicale românești și grecești scrise de români pentru români din Sfântul Munte am descoperit trei manuscrise, toate în Biblioteca Chinoviului român, Prodromu - Athos, în care pentru prima dată ni se dezvăluie originea sa etnică. Astfel, în manuscrisul nr. 37/56, scris de mai mulți copişti anonimi între anii 1869-1877, la fol. 60v-61r, găsim un axion glas VII proto varis enarmonic cu însemnarea: „**a lui Hrisaf Coțovlah**”, „*tradus de Părintele Nictarie (sic) Protopsalt(ul)*” și în continuare la fol. 60v-61r găsim un alt axion gl. VII diatonic protovaris, cu mențiunea: „**al aceluia(și)**”.^{14a}

Într-alt manuscris cartografiat de Ieroschimonahul Paisie Lambru, între anii 1884-1899 cu nr. vechi de inventar <3740> și înregistrat de noi cu nr. 77/17, la fol. XXVIII - 1 și la fol. 1r-v, găsim aceleași axioane cu însemnarea: „**Altul (axion) a lui Hrisaft macidonean**” și următorul cu însemnarea: „**a aceluiași**”.^{14b} Și în sfârșit, aceleași axioane, într-un al treilea manuscris, nr. 133/138 (fol. 542v-544) cu indicația: „**a lui Hrisaf macidonean**”, și următorul (fol. 544-545v) cu indicația: „**a aceluiași**”.^{14c}

¹¹ Κ.Ν. Σαθός , *Ανέκδοτος κίδιξ τᾶς Μητροπόλεως Ν(έων) Πατρῶν τῆς Ἀπικῆς Ἡμερολόγιον* , ἈΘῆναι p. 201.

¹² Patmos, Mănăstirea Sfântului Ioan Theologul, ms. gr. nr. 930 fol. 425v - 426r.

¹³ Χατζηγιακουμάς , Μανόλης , Κ. , *Χειρόγραφα τῆς κκλησιαστικῆς μονικᾶς 1453-1821* ἈΘῆναι 1980 p. 196.

¹⁴ Γρ. Θ. Στάση , Ἡ Δεκαπεντασύλλαβος Ὑμνογραφία ἐν τῇ Βυζαντινῇ μελοποιᾷ , ἈΘῆναι 1977 p. 117-118.

^{14a} Arhid. Sebastian Barbu-Bucur, *Manuscrisele muzicale românești de la Muntele Athos*, Editura Muzicală, București, p. 95

^{14b} Ibidem, p. 166.

^{14c} Ibidem, p. 250.

TZ Z Δε ΚΑΤ Χε ρδ δ Βι
 i i i i μι i ii π υι
 i i i ΜΑΙ ΣΛΖ Βη η η
 TZ Z Z π φz ρz Δε Δ σε Μz
 ΗΑ Δ Δ Δ ρε ε ε Δε ε
 ΚΑΤ σε ε ρα α α φi i i
 i i μιi ν Κα α α α α
 ρκ φz ρz σρι κz ε υη δ δ
 δ δ ηεz πρε ε ε ε ΔΜ Δε

ze e e e e K8 BAK T8 8 BA

AI HZ z SK8T H PRE TI

HE YB K8 A DE BZ z z PA

AT H HZ SK8 TOA A A A PE E

E O DE e e e e 8 8M HE

ze e e e e 8 TE MZ z z

p n n n n n n n n n n

n n n n M AYIAIDIAH TAC 8 8 8 8 8 8 8 8 8 8

K 8 BI I H4 e e z z K8

â д е е е в з з р а т а т т
 ф е е р і і і ч і і 9 н з с к з
 т о а а р е е д е е з з с м н е е
 з е з ч і н з р з р е ф е р і
 ч і і і т з з 9 ш і т р з н е в і
 н о о в а а а а т з з з з
 ш і і м а а а і к а д і н з з е
 e e z л з з і н о о о
 о о с т р з ч е н ч е е щ і м а а і

8 8ЛД АИ НЗ Z СКУТ 9 ПРК

ТИ I КЕ e e e ЧБ КУ А

ДЕ e e ВZ Z РА А АТ П

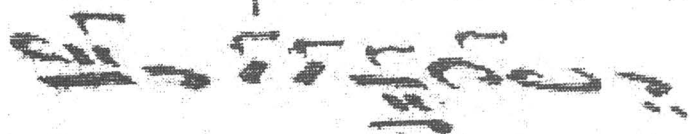
МЗ СКЗ ТОА А РЕ ДЕ ДУ ШМ

КЕ ZE e e e Д ТЕ МЗ

Z Z РИ И И И И И И

И И И И И И И И

Există muzicologi care afirmă că: „printre mulți reprezentanți ai muzicii bizantine, și celebrul reformator Ioan Cucuzel a fost de origine macedoneană”¹⁵. Celebrul patriarh ecumenic Atenagora - căruia, omul secolului, Papa Ioan Paul al II-lea, i-a sărutat mâna cu venerație, fiind socotit gestul acestuia o împăcare a celor două Biserici, după aproape un mileniu - era vlah. Actual primat al Bisericii grecești, arhiepiscopul Serafim, este - se pare - vlah. Și lista acestora de-a lungul secolelor este nesfârșită.

Pentru prima dată în istorie, denumirea etnică de „**vlahi**” apare în anul 980 într-o scrisoare a lui Vasile II Bulgaroctonul, denumire pe care o repetă într-un hrisov din anul 1020 în favoarea arhiepiscopului Akris (Ohrid) în care vorbește despre „Vlahii de prin toată Bulgaria”¹⁶.

Numele de **vlah**, creat de germani, trecut apoi la slavi pentru a ajunge în Grecia, are o istorie foarte lungă. Se folosește cuvântul **vlah** pentru aromâni și **valah** pentru români, denumiri ieșite din uz în favoarea celor de: *români*, *aromâni*, *macedo-români*¹⁷. Există de asemenea o serie de porecle sau denumiri date vlahilor, precum: *cuțo-vlahi*, *armâni sau aromâni*, *istro-români* cei din fosta Iugoslavie, *megleno-români* cei din nordul Greciei în apropiere de râul Vardar¹⁸.

Așadar, Hrisafi „**Macidoneanul**” sau „**cuțo-vlahul**” face parte din marea familie a vlahilor și dacă prezumțiile noastre vor fi confirmate și de alte documente, muzicologia și bizantinologia românească se va îmbogăți cu încă o mare personalitate de prestigiu național și universal.

¹⁵ Мокрањац Стеван, Српско народно црквно појање Осмогласник, Београд, 1908, p.3.

¹⁶ Neagu Djuvara (coordonator) *Aromânii - Istorie. Limbă. Destin*, București, 1996, p. 13.

¹⁷ Ibidem, p. 15.

¹⁸ Ibidem, p. 178.